

Requiem voor de ontwikkelingshulp

**Aftrap voor het XminY-debat 'Requiem voor de ontwikkelingshulp?'
in de Eerste Kamer, 28 november 2005**

Theo Ruyter

Mevrouw de voorzitter,

Geachte aanwezigen,

De ontwikkelingssamenwerking van vandaag, als een beleidssector en een beleidstaak van de Nederlandse regering, is ten dode opgeschreven. Of de stekker wordt er hier, door regering en parlement zelf, uitgetrokken. Vanwege gebrek aan succes bijvoorbeeld. Of daar, aan de kant van de begunstigde, gaat de deur dicht, omdat men er de voorkeur aan geeft voortaan zijn eigen boontjes te doppen. Zelfs een wereldwijde campagne met popsterren, schatrijke zakenlieden, politici en stadions vol jongeren die witte bandjes dragen en uitroepen 'Maak het waar, maak het waar, armoede de wereld uit', zal dat niet kunnen verhinderen. Hoogstens uitstellen.

Dat is – in het kort – mijn antwoord op de vraag die ons vandaag op deze plek bij elkaar heeft gebracht: 'Requiem voor de ontwikkelingshulp-vraagteken'. Ik zal niet ontkennen dat in dit antwoord een element van wensdenken ligt opgesloten. Laat ik daarom maar niet verder speculeren over de eventuele doodsoorzaak, maar me concentreren op de redenen waarom ik een voorkeur heb voor actief ingrijpen, om het einde te bespoedigen.

Ik stel voorop dat ontwikkelingssamenwerking op zich, als benaming, van het begin af aan een fictie is geweest. Een verzinsel, de uitdrukking dus van een fantasie of een intentie en niet de weergave van een realiteit. Samenwerking impliceert een zekere mate van gelijkheid tussen de betrokken partners. Daar is in dit geval, feitelijk gezien, nooit sprake van geweest. Dat blijkt alleen al uit het feit dat ontwikkelingssamenwerking uit het vocabulaire wordt geschrapt, zodra landen min of meer op voet van gelijkheid zijn gekomen. Vandaar dat ik liever het woord ontwikkelingsHULP in de mond neem. Om over het woord ontwikkeling maar even te zwijgen, want daar valt natuurlijk nog veel méér over te zeggen.

Eerst die hulp dus. Wat is daar mis mee, wat kun je erop tegen hebben. Een maar al te bekende retorische vraag, nietwaar? Eigenlijk mag je daar geen antwoord op geven, zeker niet in Nederland. Zelfs de oppositie had het de afgelopen week, aan de overkant van het Binnenhof, nog over 'het Nederlands imago van koploper in het ontwikkelingsbeleid'.

Ontwikkelingshulp is onze collectieve heilige koe. Daarmee hebben we – goddank - tenminste iets dat zich onttrekt aan de banale partijpolitieke tegenstellingen van alledag. Vandaar dat Peter R. de Vries in het programma van zijn nieuwe partij alvast met gouden letters geschreven had: de ontwikkelingshulp moet omhoog. Weet hij veel? Weten vele anderen veel? Wat weten al die mensen die zich dit jaar achter de millenniumdoelen hebben geschaard van de hulp, de feitelijke hulp zoals die al tientallen jaren over landen en mensen is uitgestort? Wist u dat er in Nederland geen een onafhankelijke waakhond bestaat, die systematisch bijhoudt wat zich achter de massieve façade van het hulpgebouw zoal afspeelt en aan de bel trekt wanneer zaken niet door de beugel kunnen? De studies, rapporten en evaluaties van al die ambtelijke en andere aangelijnde en

ingepolderde instituten en organisaties reken ik dan niet mee. We hebben te maken met een hulpindustrie, die zich een eigen wereldje geschapen heeft, waarin ze vrijwel ongestoord haar gang kan gaan en waar gewone mensen geen snars van begrijpen.

Maar er is toch ontzettend veel bereikt, zegt u? De bladen en spotjes van de overheid en al die grote hulporganisaties staan er vol van! O ongetwijfeld, maar er is ook ontzettend veel afgebroken en ontzettend veel in elkaar gestort. Met de hulp zijn telkens stukjes van een sector, stukjes van een land, stukjes van een samenleving als het ware even opgetild, maar de omgeving van die stukjes veranderde niet. Het waren, even, opvallende eilandjes in een onveranderlijke zee, die grotendeels na verloop van tijd - bij de afsluiting van een project of programma bijvoorbeeld - afkalfden en niet zelden weer onder de zeespiegel verdwenen. Ook al begon het proces hier en daar opnieuw, maar al te vaak werd de hulp wéér ontkracht, aangetast, ingehaald als het ware door andere, sterkere krachten. U hoeft maar een willekeurig ontwikkelingsland te bezoeken en u zult, als u dat tenminste wilt zien, overal de verdroogde vruchten en versteende resten aantreffen van talloze hulpinspanningen.

Aanvankelijk werd de ontwikkelingshulp voorgesteld als tijdelijk, maar in de loop der jaren - naarmate succes uitbleef en andere belangen dan die van de begunstigden de overhand kregen - is ze verworden tot een geïnstitutionaliseerde vorm van inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van - op papier soevereine - staten en, vanuit een andere invalshoek, een bedrijfsmatig georganiseerde bevoogding van grote groepen mensen. Ik druk me met opzet zo uit, omdat ik persoonlijk ervaren heb en ook uit de literatuur over de hulp heb kunnen opmaken dat de aandacht van donorzijde voor de psychologische uitwerking van langdurige en grootschalige hulp op de samenleving aan de ontvangende kant altijd zeer beperkt, zo niet afwezig is geweest. Dat geldt evenzeer voor de officiële als voor de particuliere takken van hulp. Terwijl er, aan de andere kant, best mensen waren die daar iets over te melden hadden. Zo heb ik van Wangari Maathai, u weet wel de Nobelprijswinnaar voor de Vrede in 2004, omstreeks tien jaar geleden het begrip 'beggar bowl syndrome' geleerd. Daarmee doelde ze op het epidemische verschijnsel dat steeds meer mensen in een land als Kenia steeds minder vertrouwen in eigen kunnen hebben, naarmate financiële afhankelijkheid van buitenstaanders eerder regel dan uitzondering is.

Ik geef u nog een recent voorbeeld: president Ben Mkapa van Tanzania, die hier in september op bezoek was en met wie NRC Handelsblad een interview publiceerde onder de kop 'Ontwikkelingshulp tast onafhankelijkheid aan'. Het VVD-Kamerlid Szabó stelde naar aanleiding van dat interview vragen aan minister Van Ardenne en wat schrijft de minister dan drie weken later? Ik citeer: 'Het is de wens van president Mkapa om op eigen benen te staan, maar hij realiseert zich terdege, dat ondersteuning noodzakelijk blijft, totdat Tanzania voldoende capaciteit heeft opgebouwd om voor de eigen bevolking een redelijk welvaartsniveau mogelijk te maken.' Einde citaat.

Dàt is de hedendaagse hulp ten voeten uit: of jullie het nou leuk vinden of niet, wij blijven bij jullie zolang wij dat nodig vinden, tot in lengte van dagen. De hulpindustrie laat zich niet zo maar buiten spel zetten en daarbij maakt ze dankbaar gebruik van de zeker in ons land overvloedig aanwezige hulpzucht, die door de overheid telkens weer wordt aangewakkerd, omdat anders het draagvlak voor haar eigen beleid in elkaar zou zakken. Onze volksvertegenwoordigers doen daar trouwens, op een enkele uitzondering na, vrolijk aan mee, zoals me enkele

dagen geleden tijdens de begrotingsbehandeling van buitenlandse zaken weer opviel.

Verscheidene van hen sprongen daar bijvoorbeeld in de bres voor de hedendaagse doe-het-zelvers in de hulp, want dat was toch zo goed te begrijpen en zo belangrijk voor het draagvlak. Alsof ze volstrekt niet in de gaten hadden dat die hobbyisten gewoon het gedrag van hun professionele broeders en zusters kopiëren en nog meer mensen worden weggezet in de hoek van hulpeloze, afhankelijke schepsels, het lijdend voorwerp van onze hulpzucht.

Hoe meer ik over dat alles nadenk, des te meer raak ik ervan overtuigd dat het eindeloos rekken van de hulp een regelrechte schending is van het recht op ontwikkeling. Dat is een grondrecht, dat als zodanig is erkend op de Wereldconferentie over mensenrechten van 1993 in Wenen. En hier komt meteen ook het begrip ontwikkeling om de hoek kijken. Het is geen toeval dat het recht op ontwikkeling destijds juist in donorlanden heel zuinig ontvangen, om niet te zeggen heimelijk verworpen werd. Het is ook geen toeval dat er de laatste tijd bar weinig discussie plaatsvindt over 'ontwikkeling'. De hulpindustrie heeft gekozen voor een technocratische benadering van de tegenstellingen in de wereld en daarin is geen plaats meer voor de erkenning dat ontwikkeling een zaak is van binnen uit en niet van buiten af.

De hulpindustrie houdt het thuispubliek voor – dit jaar luider dan ooit - dat eindelijk de oplossing van de armoede in de wereld voor het grijpen ligt, omdat dat de beste manier is om haar eigen voortbestaan veilig te stellen. Althans tot 2015, voorlopig. Impliciet zet ze daarmee het recht op ontwikkeling overboord. Ik vind dat niet alleen onaanvaardbaar, maar het lijkt me ook een grote vergissing. Komt de crisis in de Europese Unie ook niet voort uit het gevoel van mensen dat ze de greep op hun eigen bestaan en toekomst – want daar gaat het in feite om bij het recht op ontwikkeling - dreigen te verliezen?

Misschien moeten we in onze relaties met ontwikkelingslanden ook maar eens het subsidiariteitsbeginsel gaan hanteren. U weet wel dat beginsel van de EU, waarmee zelfs minister Bot tegenwoordig loopt te pronken. En dan met een speciaal ontworpen toets, waarmee periodiek – in het bilaterale bestedingsoverleg bijvoorbeeld – kan worden vastgesteld hoe de eigen speelruimte en daadwerkelijke zelfbeschikking van de partner kan worden vergroot. Dat zou in het geval van die 36 bilaterale partners van minister Van Ardenne een eerste stap kunnen zijn om de hulp eindig te maken. Zou het niet mooi zijn, als we het hier vandaag tenminste over dät punt eens zouden kunnen worden? En dan bedoel ik dat we geen enkel ander land en geen enkele andere regering aan het lijntje kunnen en mogen houden. We weten allemaal donders goed – we hoeven hier geen politieke spelletjes te spelen - dat de nu gangbare hulp alles behalve HET middel is voor de schreeuwende kwalen van deze wereld. Laten we ons dan eindelijk eens concentreren op de middelen, die wèl zoden aan de dijk zetten. En dan komen we natuurlijk terecht bij onze hebzucht, maar dat moet dan maar. Daarom zou ik willen eindigen met een citaat van de Indiase ontwikkelingsdeskundige Vandana Shiva. Die schreef namelijk onlangs: "Armoede de wereld uit helpen is geen kwestie van MEER geven aan de 'armen', maar een kwestie van MINDER van hen afpakken."

Ik dank u voor uw aandacht.
Theo Ruyter